

вчителів-словесників глибше й повніше розкрити тему, забезпечити усвідомлення того, що твори про геноцид народу 1933 року – вагомий внесок у розвиток української літератури та духовності.

Отже, вивчення життєвої правди про голодомор на уроках української літератури в 11 класі здійснює не тільки пізнавальний, але й надзвичайно сильний виховний вплив на учнів, допомагає їм бачити в художніх творах історію та ментальність української нації, спонукає до утвердження загальнолюдських духовних цінностей.

Література:

1. Барка В. «Жовтий князь» / В. Барка. – К. : ВАТ «Видавництво «Київська правда», 2003. – 320 с.
2. Ковальчук О. Г. Література української діаспори. Життя у зоні смерті / О. Г. Ковальчук. – Ніжин, 1995. – 258 с.
3. Мовчан Р. В. «Жовтий князь» Василя Барки (Стаття перша) / Р. В. Мовчан // Дивослово. – 2002. – №3. – С. 44-49.
4. Пастушенко О. С. Роман Уласа Самчука «Марія»: До проблем життєвої правди / О. С. Пастушенко // Українська мова та література. – 1998. – Число 5. – С. 6.
5. Самчук У. О. Марія; Куди тече та річка / У. О. Самчук. – К. : Наукова думка, 2003. – 416 с.
6. Ситченко А. Л. Не просто Марія... / А. Л. Ситченко // Слово і час. – 1997. – 8. – С. 76-78.
7. Солод Ю. Д. Українська література – ХХ (погляд у кінці тисячоліття) : навчальний посібник за програмою 11 класу / Ю. Д. Солод. – К. : Нора-прінт, 1997. – 384 с.
8. Фенько О. В. Відгомін архетипу великої матері у творчості Уласа Самчука / О. В. Фенько // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Збірник наукових праць. – К. : Твім інтер, 1997. – Вип. 3. – С. 198-202.

Alla Pogorelova. Methodological aspects of studying of vital truth about the holodomor at the ukrainian literature lessons in 11th class.

In the article presents the methodological aspects of the studying of novels «Maria» by V. Samchuk and «Yellow Prince» by V. Barca on the lessons of Ukrainian literature in the 11th class and analyzes the most effective types of work at the different stages. Focuses on identifying the vital truth about the Holodomor in the works of artists of the Ukrainian Diaspora of the XX century.

Key words: *the theme of the Holodomor, lesson-conversation, lesson-research, lesson-debate, system of questions, reading of the text.*

ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Людмила Прокоф'єва

викладач,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(Ізмаїл, Україна)

Історія людства певною мірою може розумітися як чергування періодів війни і світу, процес зіткнення різних племен, князівств, держав. О. Г. Сиропятов [3] вважав, що головною причиною світу є наявність у даному суспільстві

цілісної системи основних цінностей і відповідних норм поведінки. Коли ця система слабшає, збільшуються шанси міжнародних і громадянських воєн.

Під час воєн армія грає першорядну роль, забезпечуючи захист держави. Хоча разом з тим вона виступає «соціальним ліфтом», каналом «вертикально» соціальної мобільності.

Аналіз теоретичної психологічної і медичної літератури [1; 2; 4; 6 та ін.] дає нам право стверджувати, що перші спроби наукового осмислення проблем, що виникають в учасників бойових дій, були зроблені американськими лікарями часів Громадянської війни. У 1863 році в США був створений перший військовий психіатричний госпіталь. Більшість діагнозів позначалася як «ностальгія». Крім цього створювалися будинки для надання психотерапевтичної допомоги ветеранам.

Незважаючи на те, що участь в бойових діях пов'язана з виконанням військовослужбовцями їх професійних обов'язків, війна не перестає бути одним з найсуворіших випробувань особистості, її психологічних і фізичних можливостей. Військовослужбовець, як і будь-який інший чоловік, дуже вразливий перед потужними стрес-факторами війни (небезпека, інвалідність, знищення противника, загибель товаришів, поранення, участь у жорстокому насильстві, новизна й несподівана зміни подій, біль, висока відповідальність).

Е.О. Лазебна, Н.В. Тарабрина [4] вважають, що головні причини перманентної психотравматизації учасників війни полягають у тому, що в бою люди змушені діяти всупереч своїй природі, наперекір основному інстинкту самозбереження, ігноруючи потреби власного організму, соціальних цілей та інтересів. Також слід зазначити, що на відміну від психічного впливу стихійних лих, що діють одноразово, впливи війни характеризуються багаторазовістю, постійною загрозою смерті.

Психотравмуючі фактори впливають на особистість військовослужбовців, провокують можливі відхилення в психічному розвитку людини, призводять до дезадаптації як у суспільстві, так і в найближчому оточенні.

Є. С. Калмикова, Е. А. Миско, Н. В. Тарабрина [1] розглядають Другу світову війну як цілу епоху, що увійшла в історичну пам'ять як час поневолення цілих народів, фашистського терору, боротьби за свободу і незалежність своїх держав, героїських подвигів і небувалих жертв. У дослідженнях вітчизняних авторів, присвячених психічним наслідкам Другої світової війни, основна увага приділяється наслідкам бойових травм і поранень (особливо головного мозку), психічного та емоційного виснаження та інших шкідливих впливів на нервову систему військовослужбовців.

Офіційно питання про необхідність виділення та вивчення цілісного синдрому, який визначається як «посттравматичний стресовий розлад» (ПТСР), було поставлено в США в 1980 році. Саме тоді в публікацію третього видання американського класифікаційного стандарту, підготовленого Американською психіатричною асоціацією, DSM III (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) був внесений розділ, що містить критерії для діагностики порушень і розладів, викликаних психотравмуючими обставинами. Цей розділ був уточнений і збережений у новій редакції стандарту DSM IV (код F 43.1) у 1994 році. В цей же час аналогічний розділ з'явився і в Міжнародному класифікаторі хвороб МКБ – 10 (код 309,81) [5, с. 23].

У вітчизняній психології після Другої світової війни проблема впливу екстремальних факторів на особистість практично не обговорювалася. Лише наприкінці 80-х – початку 90-х рр. проблема прикордонних порушень, що протікають за типом ПТСР, стала привертати пильну увагу вітчизняної психології. Принципово інший рівень інформування та нова соціально-психологічна ситуація в країні дозволили професійно обговорювати і вивчати поставлені саме суспільством проблеми.

На даний час інтерес до вивчення посттравматичних стресових реакцій досить високий, вони розглядаються в рамках психоаналітичного, когнітивного, поведінкового, психосоціального, психофізичного, психобіологічного підходів.

Z. Solomon [6] вказує на те, що перехід від бойової обстановки до мирного життя часто є дуже швидким, нерідко психологічно болючим, коли людині дуже важко перебудуватися й інтегрувати в цивільний соціум. В умовах постійної загрози життю у військовослужбовців відбуваються особистісні зміни, формується «комбатантна акцентуація». Вона характеризується сукупністю придбаних у результаті безпосередньої участі в бойових діях особистісно характерологічних особливостей, динаміка яких визначається специфікою бойових і мирних умов існування. Військовослужбовці вже в умовах мирного життя продовжують оцінювати навколишнє як небезпеку, а найменший інцидент може викликати агресію.

Вітчизняні психологи [2; 3 та ін.] у посттравматичних розладах розрізняють різні клінічні форми. По-перше, це синдром «солдатське серце» (біль за грудиною, серцебиття, уривчастість дихання); по-друге, синдром бійця, що вижив (хронічне «почуття провини, що залишився в живих»); по-третє, флешбек-синдром (коли у свідомість насильно вторгаються спогади про події війни); по-четверте, синдром прогресуючої астенії, що спостерігається після повернення до нормального життя у вигляді психічної млявості та прагнення до спокою, швидке старіння, падіння ваги. Для віддалених періодів ПТСР характерні прояви «комбатантних» психопатій, а саме агресивність, імпульсивна поведінка зі спалахами насильства, зловживання алкоголем, прийом наркотичних речовин, замкнутість та уникнення контактів.

K. Dion, R. Rogers [5] наголошують, що динаміка переживання посттравматичного розладу включає в себе 4 етапи. Перший з них характеризується шокним станом після пережитої події в ході проведення бойових дій, коли військовослужбовець розуміє, що сталося, але не може це прийняти на емоційному рівні. Другий етап полягає в усвідомленні учасником бойових дій, що сталися, пошуку справедливості, коли відбувається або перекладання відповідальності на тих, хто так чи інакше був причетний до травмуючої події, або прояв аутоагресії, що супроводжується сильним почуттям провини. Третій етап є депресивним етапом, коли комбатант не бачить виходу із ситуації, життя стає безглуздом, і він починає відчувати почуття непотрібності, самотності, нерозуміння з боку інших. На четвертому етапі відбувається повне і свідоме прийняття свого військового минулого, знаходження віри у власні сили і сприйняття своєї участі в бойових діях як певного життєвого досвіду. Така динаміка є нормальним протіканням бойового стресу, проте більшість ветеранів не може вийти з кризи і залишається на другому або третьому етапі.

Саме тому у вітчизняній психології сьогодні є підстави для розробки теоретичної бази соціально-психологічної реадaptaції, яка б включала спеціальні

психологічні заходи, що забезпечують включення бійців у систему соціальних відносин мирного часу.

На наш погляд, соціально-психологічна реадаптація учасників бойових дій повинна включати: спеціальний період життєдіяльності військових частин і підрозділів, своєрідний «психологічний карантин» або, іншими словами, «психологічну дезінфекцію»; створення реадаптуючого середовища навколо ветеранів бойових дій у військовій частині та сім'ї військовослужбовця; виявлення ветеранів бойових дій, що мають ознаки хронічного стресу, посттравматичного стресу (ПТСР), особистісної кризи і проведення з ними заходів психологічної реабілітації.

«Психологічний карантин» передбачає когнітивно-сміслову переробку, структурування травматичного і субтравматичного бойового досвіду, а також задоволення специфічних потреб ветеранів, зокрема, розбір бойових дій, в яких брали участь військовослужбовці. Важливо здійснювати психологічну підготовку ветеранів до типової психотравмуючої ситуації в мирному житті. Ряд заходів повинні бути спрямовані на зниження бойової напруги, тобто залучення військовослужбовців у динамічну і нескладну повсякденну службову діяльність.

У процесі психокорекції ПТСР вітчизняні вчені розглядають техніки Еріксоновського гіпнозу та методи нейролінгвістичного програмування (НЛП).

Нейролінгвістичне програмування являє собою психологічну концепцію, згідно з якою за рахунок зміни представленого у свідомості психічного образу життєвої ситуації змінюється психічний стан людини для забезпечення ефективної самореалізації і задоволення актуальних потреб. Одним з базових положень НЛП є твердження, що кожна людина несе в собі приховані психічні ресурси. Основне завдання психокорекції є забезпечення доступу комбатанта до внутрішніх ресурсів, витяг з підсвідомості і доведення їх до рівня свідомості, а потім навчання ефективного використання цього стану [2, с. 214].

Отже, можна зробити висновок, що в здійсненні соціально-психологічної реадаптації учасників війни велике значення має робота із соціумом, що готується до повернення ветеранів до мирного життя. Саме від його готовності та здатності прийняти й асимілювати людей з «оголеною психікою» залежить, чи отримають свій розвиток психологічні наслідки участі у війні, наприклад, у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Література:

1. Калмыкова Е. С. Особенности психотерапии посттравматического стресса / Е. С. Калмыкова, Е. А. Миско, Н. В. Тарабрина // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22 – № 4. – С. 70-80.

2. Майборода С. Особливості медичного забезпечення миротворчих контингентів Збройних Сил України: до проблеми державного управління військовою медициною / С. Майборода, Г. Іванцова, Я. Радиш // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – Київ, 2003. – № 1. – С. 210-215.

3. Сиропятов О. Г. Рання діагностика та лікування психогенних розладів у військовослужбовців з механічною травмою: Методичні рекомендації / О. Г. Сиропятов, Г. В. Іванцова, Л. М. Корсуненко. – Київ, 2006. – 112 с.

4. Тарабрина Н. В. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние и проблемы / Н. В. Тарабрина, Е. О. Лазебная // Психологический журнал. – 1992. – № 2. – С. 14-29.

5. Rogers R. Rethinking the DSM-III-R diagnosis of antisocial personality disorder (Review) / R. Rogers, K. Dion // Bull. Am. Acad. Psychiatry and the Law. –1991. – Vol. 19, N 1. – P. 21-31.

6. Solomon Z. Combat Stress Reaction / Z. Solomon. – New York : Plenum, 1993. – 186 p.

Lyudmila Prokofieva. Psychological model of PTSD in military personnel

The article examines the phenomenon of post-traumatic stress syndrome of servicemen and its structure. Analyzing the dynamics of the military syndrome and its social implications. Deals with methods of social-psychological rehabilitation.

Key words: *post-traumatic stress disorder, social rehabilitation, war syndrome, combatants.*

ХУДОЖНЯ ТА ІСТОРИЧНА ПРАВДА ПРО ГОЛОД В УКРАЇНІ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ РАДІОПУБЛІЦИСТИКИ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА

Галина Райбедюк

канд. філол. наук, професор,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(Ізмаїл, Україна)

Письменники українського зарубіжжя міжвоєнної та повоєнної пори (І. Багрянний, В. Барка, Д. Гуменна, Ю. Лавріненко, М. Орест, Т. Осьмачка, У. Самчук та ін.) перебували в тотальній опозиції щодо радянської системи з її людиноненависницьким режимом. Уся їхня діяльність, художня творчість, публіцистичні виступи функціонували здебільшого у двох ідейно-змістових площинах. З одного боку, це було відверте й категоричне неприйняття більшовицької ідеології, відтак повне заперечення її підставових принципів. Звідси – полемічно-пристрасна викривальна сила та гнів «за спаплюжені надії мільйонів, які були повірили фальшивим богам, гнів і біль за знищене українське відродження» [3, с. 13]. Друга грань різножанрової творчості українських еміграційних письменників пов'язувалась із проблемами націєтворчого характеру й визначала «квінтесенцію національної гідності і суверенності, обстоювання повноти національного буття» [3, с. 13].

Перебуваючи поза межами ідеологічного диктату, письменники-емігранти мали змогу в різний спосіб висвітлювати усі драматичні колізії «підсоветської» України. У своїй творчості – художній і публіцистичній – вони прагнули відкрити світові правду про страшні злочини радянської влади супроти свого народу. Серед таких найтяжчих злочинів був організований Кремлем у кілька етапів (20-ті, 30-ті, 40-ві рр. ХХ ст.) терор і голод супроти українського селянства. В памфлеті «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» І. Багрянний пристрасно писав: «Перед очима цілого світу українське селянство вимирало цілими селами й районами, понад 5 мільйонів українського селянства згинуло тоді страшною голодною смертю [...] Цей штучно створений голод [ідеться про голод 1932-33 рр. – Г. Р.] забрав колосальні жертви від народу, що нічого не хотів, окрім свободи й незалежності» [2, с. 25].